

Odnos nasilja putem interneta, samopoštovanja, depresivnosti i uključenosti roditelja kod adolescenata

---

Gotovac, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:414687>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ODNOS NASILJA PUTEM INTERNETA, SAMOPOŠTOVANJA,
DEPRESIVNOSTI I UKLJUČENOSTI RODITELJA KOD
ADOLESCENATA**

Diplomski rad

Sara Gotovac

Mentor: Doc.dr.sc. Silvija Ručević

Osijek, 2014.

Sažetak

Osnovni cilj ovog istraživanja je bio ispitati odnos nasilja putem Interneta, samopoštovanja, depresivnosti i uključenosti roditelja kod adolescenata. U istraživanju je sudjelovalo 239 učenika (140 djevojaka i 99 mladića) od prvog do četvrtog razreda gimnazije i komercijalne srednje škole, prosječne dobi 16,13 godina. Prva hipoteza je djelomično potvrđena. Rezultati pokazuju kako postoji značajna negativna povezanost doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta sa samopoštovanjem te jednom dimenzijom roditeljskog ponašanja-roditeljskom podrškom. Značajna pozitivna povezanost pronađena je između depresije i doživljavanja, odnosno činjenja nasilja putem Interneta. Činjenje nasilja putem Interneta značajno je povezano s još jednom dimenzijom roditeljskog ponašanja-popustljivosti dok ta povezanost nije potvrđena između ove dimenzije i doživljavanja nasilja. Doživljavanje nasilja putem Interneta ni činjenje te vrste nasilja nisu značajno povezani s trećom dimenzijom roditeljskog ponašanja-restriktivnom kontrolom. U sklopu istraživanja su provedene dvije hijerarhijske regresijske analize kojima se utvrdilo da je jedini prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta činjenje nasilja putem Interneta, a prediktori činjenja nasilja putem Interneta su dimenzija roditeljskog ponašanja popustljivost i doživljavanje nasilja putem Interneta. Ovi rezultati pokazuju da su zadnje dvije hipoteze samo djelomično potvrđene. U radu se raspravlja o mogućim objašnjenjima dobivenih rezultata.

Ključne riječi: *nasilje putem Interneta, samopoštovanje, depresija, uključenost roditelja*

Abstract

The aim of the study was to examine the relationship between violence via Internet, self-esteem, depression and parental involvement among adolescents. A sample of 239 high school students from first to fourth grade of gymnasium and economical school (140 girls and 99 boys), average age 16,13, participated in the study. First hypothesis was partially confirmed. The results show that committing violence on the Internet is negatively correlated with self-esteem and one dimension of parental behavior-parental support. Positive correlation was found between committing violence on the Internet and depression. No significant connection was found between committing violence using Internet and two other dimensions of parental behavior-restrictive control and permissiveness. Furthermore, experiencing violence on the Internet was also negatively correlated with self-esteem and parental support, positively with depression and one dimension of parental behavior-permissiveness. No connection was found between restrictive control as dimension of parental behavior and experiencing violence on the Internet. Two hierarchical regression analysis were conducted to answer the second problem. Results indicated that the predictor of committing violence on the Internet is experiencing this type of violence and that the predictors of experiencing violence on the Internet is permissiveness (dimension of parental behavior) and committing violence using Internet. Results only partially confirm last two hypothesis. The possible clarifications of the results are discussed.

Key words: *Internet violence, self-esteem, depression, parental involvement*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Nasilje putem Interneta.....	1
1.2. Samopoštovanje.....	3
1.2.1. Samopoštovanje i nasilje putem Interneta	4
1.3. Depresivnost	5
1.3.1. Depresivnost i nasilje putem Interneta.....	6
1.4. Roditeljsko ponašanje.....	6
1.4.1. Roditeljsko ponašanje i nasilje putem Interneta	7
2. Cilj, problemi i hipoteze.....	8
2.1. Cilj	8
2.2. Problemi.....	9
2.3. Hipoteze.....	9
3. Metoda.....	9
3.1. Sudionici.....	9
3.2. Instrumenti.....	9
3.2.1. Sociodemografski podaci	9
3.2.2. Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta	9
3.2.3. Rosenbergova skala samopoštovanja	10
3.2.4. Zungova skala za samoprocjenu depresivnosti.....	10
3.2.5. Upitnik roditeljskog ponašanja.....	11
3.3. Postupak.....	11
4. Rezultati	12
5. Rasprava	17
6. Nedostaci i implikacije istraživanja	22
7. Zaključak.....	23
8. Literatura	25

1. Uvod

Nasilje se određuje kao agresivno, namjerno i ponavljajuće ponašanje koje je usmjereno prema pojedincu ili grupi koja se ne može jednostavno obraniti (Slonje i Smith, 2008). Kada govorimo o nasilju među djecom, Olweus (1998) ga definira kao opetovanu ili trajnu izloženost učenika negativnim postupcima drugog učenika ili više njih. U okviru definicije ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnotežan odnos snaga. Iako se pojedinačni slučaj ozbiljnijeg nasilja može smatrati nasilništvom, u definiciji se naglašava trajnost i ponavljanje negativnih postupaka. Pod negativnim postupcima podrazumijeva se djelovanje pojedinca kada on namjerno zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili bilo kakvu neugodnost drugom pojedincu. Dijete koje je izloženo nasilju teško se brani i donekle je bespomoćno u odnosu prema onome tko se nasilno ponaša (Olweus, 1998; prema Sesar, 2011).

Budući da se nasilje smatralo školskim problemom, pažnja se uglavnom posvećivala nasilju koje se događa u školama, odnosno nasilju "licem u lice". Ipak, posljednjih godina razvoj tehnologije je transformirao socijalne živote djece. Hrabri telefon (2008) je proveo istraživanje u kojemu je pokazao kako 95% djece između 11 i 18 godina posjeduje računalo, a od njih 91% se izjasnilo kao korisnik Interneta. To pokazuje kako su socijalne interakcije prešle s osobnog kontakta na virtualni, a posljedica toga je pojava novog oblika nasilja zvanog nasilje putem Interneta (Williams i Guerra, 2007).

1.1. Nasilje putem Interneta

Nasilje putem Interneta, u svijetu poznato kao cyberbullying, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost novim tehnologijama (npr. mobitel, e-mail, chat, forum, Facebook, Myspace itd.) koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro. Tim oblikom nasilja među vršnjacima obuhvaćene su situacije kad je dijete ili tinejdžer izloženo napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece, putem Interneta ili mobilnog telefona (Šimunović i Matijević, 2008; prema Hanižjar, 2010). Smith i suradnici (2008) definiraju nasilje putem Interneta kao agresivno, namjerno ponašanje usmjereno prema pojedincima ili grupi preko Interneta, koje se ponavlja te koje je usmjereno prema pojedincima koji se ne mogu lako obraniti. Općenito, nasilje putem Interneta uključuje sedam različitih oblika nasilja: 1. iskazivanje ljutnje, odnosno slanje ljutih, neugodnih i vulgarnih poruka direktno usmjerenih osobi ili nekoj online grupi; 2. uznemiravanje koje podrazumijeva ponavljajuće slanje prijetećih poruka nekoj osobi; 3. uhođenje preko Interneta što uključuje uznemiravanje koje pridonosi šteti ili zastrašivanju pojedinca; 4. klevetanje, odnosno slanje ili objavljivanje uvredljivih, neistinitih

ili zlih izjava o nekoj osobi drugim ljudima; 5. maskiranje ili pretvaranje da je osoba netko drugi i slanje ili objavljivanje materijala pod identitetom druge osobe koji nju čine lošom ili potencijalnom prijetnjom drugima; 6. izdaja i prevara što podrazumijeva slanje ili objavljivanje materijala o osobi koji uključuje osjetljive, privatne ili neugodne informacije uključujući i privatne poruke i slike te 7. izdvajanje, odnosno aktivnosti kojima se namjerno isključuje osobu iz neke online grupe (Willard, 2004; prema Li, 2010).

Za bolje razumijevanje nasilja putem Interneta važno je poznavati razlike i sličnosti s tradicionalnim oblikom nasilja, odnosno nasilja "licem u lice" (McDermott, 2012). U literaturi se navodi nekoliko razlika. Prvi od njih je mogućnost bijega. Dok žrtva tradicionalnog oblika nasilja može pobjeći od svog nasilnika i tim bijegom spriječiti daljnje nasilje, žrtva nasilja putem Interneta nastavlja primati zlonamjerne poruke ili elektronsku poštu bez obzira gdje se nalazila (Slonje i Smith, 2008). U današnje vrijeme djeca više nemaju tu sigurnost da mogu otići kući i izbjeći zlostavljanje. Budući da provode jako puno vremena ispred računala, lakše postaju metom zlostavljanja. Internet im omogućuje pristup jedno drugome 24 sata dnevno što znači da se mogu međusobno zlostavljati bilo kada (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2005). Druga razlika je broj promatrača. Kada je riječ o nasilju putem Interneta, osobe koje čine nasilje mogu svoje uvredljive poruke prenijeti velikom broju ljudi i to velikom brzinom, dok je nasilje "licem u lice" ograničeno na manju grupu ljudi. Još jedna karakteristika nasilja putem Interneta je anonimnost. Budući da se ovaj oblik nasilja ne događa "licem u lice", on nasilniku omogućava određenu "nevidljivost" (Slonje i Smith, 2008). Mogućnost skrivanja identiteta omogućuje osobi koja čini nasilje da uznemiruje i zastrašuje žrtvu. Nasilnik se ne konformira s postojećim normama zbog čega iskazuje agresivno ponašanje na način na koji on ili ona želi (Patchin i Hinduja, 2006; prema Cetin, Yaman i Peker, 2011). Nadalje, Raskauskas i Stoltz (2007) tvrde da je upravo zbog anonimnosti utjecaj nasilnika na žrtvu veći jer taj skriveni identitet pridonosi nejednakosti u moći između osobe koja čini nasilje i koja ga doživljava. Istraživanja su pokazala da anonimnost povećava razinu doživljenog straha budući da bilo tko može biti nasilnik, uključujući prijatelje i osobe od povjerenja (Badiuk, 2006; Mishna i sur., 2009; prema Sticca i Perren, 2012). Anonimnost također povećava razinu frustracije, nesigurnosti i nemoći (Dooley i sur., 2009; prema Nocentini i sur., 2010).

Nasilje putem Interneta se tijekom godina povećavalo zahvaljujući razvoju tehnologije (Smith i suradnici, 2008). Istraživanja koja su se bavila pitanjem raširenosti ovog oblika nasilja, pokazala su raznolike rezultate. Tome uvelike pridonosi način na koji je nasilje putem Interneta u pojedinom istraživanju definirano, različiti uzorci kojima je istraživanje provedeno i sama

metodologija. Različita istraživanja govore da se postotak djece i mladih koji su doživjeli i činili nasilje putem Interneta kreće od 20 do 40% (Tokunaga, 2010). Dehue, Bolman i Vollink (2008; prema Sahin, 2012) u svom istraživanju su utvrdili da 16% mladih sudjeluje u nasilju putem Interneta, a da je 23% njih doživjelo nasilje putem Interneta najčešće putem tračanja i pogrđnih imena. Raskauskas i Stoltz (2007; prema Cetin, Yaman i Perker, 2011) su otkrili da je 49% učenika između 13 i 18 godine bilo izloženo nasilju putem Interneta, a 21% njih je priznalo da su oni bili ti koji su bili nasilni. Hinduja i Patchin (2008) govore o 32% mladića i 36% djevojaka koji su doživjeli nasilje putem Interneta, dok je 18% mladića i 16% djevojaka izjavilo da je uznemiravalo nekog drugog putem Interneta i to na različitim mjestima na Internetu. Beran i Li (2007; prema Cetin, Yaman i Perker, 2011) su utvrdili podatke koji su pokazali da je većina adolescenata čula za neki oblik nasilja putem Interneta, da je 20% njih doživjelo takvo nasilje, a 3% je bilo neprestano izloženo nasilju putem Interneta. Unicef (2010) je proveo istraživanje u Hrvatskoj u kojemu je sudjelovalo više od 8000 djece i u kojemu se pokazalo kako je 4,9% djece doživjelo neki oblik vršnjačkog nasilja putem elektroničkih medija 2-3 puta mjesečno pa i češće, 29% ih je to doživjelo 1-2 puta mjesečno, a 66,2% nikada nije doživjelo elektroničko nasilje. U istraživanju koje je provela Hanižjar (2010), 25% učenika izjasnilo se kako su počinili neki oblik elektroničkog nasilja gotovo svaki dan, a 13% da su bili žrtve elektroničkog nasilja. Istraživanja su se također bavila i razlikama s obzirom na dob i spol. Pokazalo se da nema značajne razlike s obzirom na dob i spol iako se pretpostavljalo da će nasilje putem Interneta biti češće kod djevojaka budući da je kod njih izraženija verbalna agresija za razliku od mladića kod kojih je izraženiji fizički oblik nasilja (Li, 2007).

Veliki broj istraživanja pokazao je kako nasilje putem Interneta ima velik utjecaj na djetetov razvoj i život (Patchin i Hinduja, 2010). Jedan od velikih utjecaja elektroničkog nasilja je ono na djetetovo samopoštovanje.

1.2. Samopoštovanje

Samopoštovanje je jedan od ključnih psiholoških konstrukata i kao takav je predmet brojnih istraživanja. To je termin koji se najčešće rabi da bi se izrazilo globalno vrednovanje samoga sebe (Burić, Macuka, Sorić i Vulić-Prtorić, 2007). Rosenberg (1965; prema Lacković-Grgin, 1994) samopoštovanje definira kao pozitivan ili negativan stav prema sebi. Osoba s visokim samopoštovanjem sebe cijeni i poštuje, smatra se vrijednom poštovanja i općenito ima pozitivno mišljenje o sebi. Za razliku od takve osobe, osoba s niskim samopoštovanjem sebe

najčešće ne prihvaća, podcjenjuje se i ima općenito negativno mišljenje o sebi (Burić, Macuka, Sorić i Vulić-Prtorić, 2007).

Kada govorimo o djeci i adolescentima, visoke razine samopoštovanja povezane su s njihovom dobrobiti, smanjenom pojavom depresivnih i anksioznih simptoma te s pozitivnim odnosima s vršnjacima (Grolnick i Beiswenger, 2006; prema Burić, Macuka, Sorić i Vulić-Prtorić, 2007). Visoko samopoštovanje smanjuje i vjerojatnost pojave delikventnog i antisocijalnog ponašanja (Tice i Gailliot, 2006; prema Burić, Macuka, Sorić i Vulić-Prtorić, 2007). Coopersmith (1967) je utvrdio da su djeca koja posjeduju visoko samopoštovanje asertivnija, nezavisnija i kreativnija od djece s niskim samopoštovanjem.

1.2.1. Samopoštovanje i nasilje putem Interneta

Konstrukt samopoštovanja je od velike važnosti zbog svoje povezanosti s nasiljem "licem u lice", akademskim postignućem, kriminalnim ponašanjem i drugim faktorima koji su relevantni za razvoj adolescenata (Hinduja i Patchin, 2010). Wild i suradnici (2004) u svom istraživanju nasilja "licem u lice" su pokazali da žrtve nasilja imaju niže samopoštovanje od osoba koje nisu zlostavljane. Isto to tvrdi i Sesar (2011) u svom pregledu obilježja vršnjačkog nasilja. Razlog ove povezanosti je zapravo nejasan. Moguće je da žrtve, upravo zbog toga što su doživjele nasilje, imaju sniženo samopoštovanje, a jednako tako postoji mogućnost da će u većoj mjeri žrtve biti upravo oni pojedinci koji imaju niže samopoštovanje (Egan i Perry, 1998). Zanimljivo je da su nekonzistentni rezultati pronađeni i između činjenja nasilja i samopoštovanja. Pokazalo se da osobe koje čine nasilje imaju i povišeno (Salmivalli i sur., 1999) i sniženo samopoštovanje (Jankauskiene i sur., 2008).

Patchin i Hinduja (2010) proveli su istraživanje kako bi provjerili vrijede li takvi nalazi i kada se govori o nasilju putem Interneta. Pokazali su kako žrtve nasilja putem Interneta, ali i oni koji to nasilje čine, imaju niže samopoštovanje za razliku od one djece koja nisu uključena u nasilje. Chang i suradnici (2013) dobili su slične rezultate uspoređujući odnos mentalnog zdravlja, nasilja putem Interneta i tradicionalnog oblika nasilja. Pokazali su kako žrtve nasilja putem Interneta, ali i oni koji istovremeno i čine i doživljavaju nasilje putem Interneta, imaju niže samopoštovanje od onih osoba koje ne pokazuju nasilno ponašanje. Pretragom literature teško je pronaći teoretsko objašnjenje ovih rezultata, a ujedno ne postoje istraživanja koja bi pružila snažne empirijske dokaze da nisko samopoštovanje uzrokuje agresivno ponašanje (Baumeister, Bushman i Campbell, 2000). Ipak, istraživanja koja su se bavila nasiljem "licem u lice" su pronašla kako su određeni aspekti samopoštovanja, kao što je obrambeni egotizam

(grandiozno, stanje prevelike samovažnosti i obrambeno ponašanje pri susretu s kritikom), značajno povezani s agresivnim ponašanjima (Machek, 2004; prema Campfield, 2008). Ovu povezanost najbolje objašnjava teorija ugroženog egotizma koja opisuje agresivno ponašanje kao obranu visokog mišljenja o sebi od nekoga tko to mišljenje pokušava narušiti ili diskreditirati (Baumeister, Bushman i Campbell, 2000). Moguće je da osobe koje čine nasilje putem Interneta to čine i iz razloga kako bi povratili, regulirali i povećali vlastito samopoštovanje (Sammivalli i sur., 1999; Rigby i Slee, 1993; prema Campfield, 2008).

Osim utjecaja na djetetovo samopoštovanje, nasilje putem Interneta utječe i na pojavu depresivnosti kod mladih osoba (Campfield, 2008).

1.3. Depresivnost

Depresivnost predstavlja emocionalno stanje tuge, neraspoloženja, žalosti i utučenosti, koje se često javlja kao posljedica neugodnih i stresnih iskustva poput gubitka važnih osoba, materijalnih dobara, neuspjeha u postizanju značajnog cilja i dr. Depresivno stanje koje intenzitetom i trajanjem nije u skladu s pretrpljenim gubitkom, a dovodi do izrazitog osjećaja krivnje i gubitka samopoštovanja smatra se patološkim stanjem (Vulić-Prtorić, 2004).

Depresija je čest poremećaj i njena se učestalost povećava posljednjih desetljeća, zahvaćajući pri tome sve mlađe dobne skupine. Tijekom života dolazi do promjena u simptomima depresije. Tako možemo vidjeti depresiju u djece u vidu pretjerane aktivnosti i agresivnosti, u adolescenata se može manifestirati kao osjećaj usamljenosti, ljutnje, razočaranosti u bliske osobe, neshvaćenosti te antisocijalno ponašanje, a u starijih osoba se javlja zaboravnost, gubitak pamćenja i distraktibilnost (Vulić-Prtorić, 2004).

Depresivnost u adolescenciji ima dva osnovna obilježja u usporedbi s ranijim razdobljima: porast u broju depresivnih simptoma (Gotlib i Hammen, 1996; prema Vulić-Prtorić, 2004) i pojavu značajnih spolnih razlika pri čemu djevojke imaju značajno veći broj simptoma od mladića (Glavina i Kerekeš, 2007). Compas i suradnici (1993; prema Vulić-Prtorić, 2004) navode kako oko 15 do 40% adolescenata pokazuje neki simptom depresije, od čega 5-6% adolescenata doživljava depresiju na razini sindroma, a 1-3% njih razvija depresivni poremećaj.

1.3.1. Depresivnost i nasilje putem Interneta

Iako se istraživanja koja se bave odnosom nasilja putem Interneta i depresije tek pojavljuju, postoji ih nekoliko koji govore o njihovoj povezanosti (McDermott, 2012). Veliki dio provedenih istraživanja koja su ispitivala povezanost nasilja i depresije su provjeravala

izraženost depresivnih simptoma vezanih uz različitu ulogu koju djeca imaju u nasilju. Na taj način su ispitane i dobivene razlike u depresivnosti žrtvi, nasilnika, nasilnika/žrtvi te neuključenih učenika (Majvald Bjedov, 2011).

Wang, Nansel i Iannotti (2011) su uspoređivali razinu depresije između nasilnika, žrtava nasilja, onih koji istovremeno čine i doživljavaju nasilje te nasilja putem Interneta. Utvrdili su da su kod elektroničkog nasilja samo žrtve izvijestile o povećanoj razini depresije, ali zbog raznolikosti u rezultatima do tada provedenih istraživanja predlažu daljnja ispitivanja. Za razliku od njih, Weinberg i HaileMariam (2009; prema McDermott, 2012) su proveli istraživanje na 4693 učenika srednje škole u kojemu su ispitivali najbolje prediktore depresije. Pokazalo se da su to nasilje u vezi, poremećaji hranjenja i nasilje putem Interneta. Ybarra i Mitchell (2004) u telefonskom istraživanju su otkrili da je depresivne simptome pokazivalo 16% adolescenata koji su doživljavali i činili nasilje putem Interneta, 10% onih koji su činili nasilje, 9% žrtava nasilja i 4% onih koji nisu doživjeli nasilje putem Interneta. McDermott (2012) je utvrdila kako su i činjenje i doživljavanje nasilja putem Interneta povezani s depresijom. Ipak, snažnija povezanost je pronađena između nasilja putem Interneta i doživljavanja nasilja što sugerira da su žrtve nasilja u većoj mjeri depresivnije.

Nasilje putem Interneta se ne povezuje samo s psihosocijalnim čimbenicima poput depresije i samopoštovanja. Također, vjeruje se da je velikim dijelom pod utjecajem prijatelja i roditelja. Djeca čiji su roditelji podržavajući, nepopustljivi i koji vode brigu o djetetovom životu, manje su sklona delikventnom ponašanju (Simons i suradnici, 2007; prema Hiduja i Patchin, 2010). Upravo to ukazuje na važnost roditeljskog ponašanja kada govorimo o nasilju putem Interneta.

1.4. Roditeljsko ponašanje

Obilježja roditeljskog ponašanja i kvalitete odnosa između roditelja i djeteta ističu se kao ključne odrednice psihosocijalnog razvoja djece i adolescenata (Collins, Madsen i Susman-Stillman, 2002; Okagaki i Luster, 2005; prema Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012).

Iako se specifični oblici roditeljskog ponašanja mijenjaju i prilagođavaju promjenama uvjetovanim djetetovim razvojem, rezultati istraživanja upućuju na stabilnu strukturu roditeljskih ponašanja koja se najčešće opisuje trima dimenzijama: emocionalnošću te psihološkom i bihevioralnom kontrolom. Dimenzija emocionalnosti naziva se još i podrškom, prihvaćanjem te toplinom, a odnosi se na prirodu afektivnog odnosa između roditelja i djeteta (Keresteš, 2002;

prema Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012). Dimenzije kontrole se odnose na postupke koje roditelji primjenjuju s ciljem promjene ponašanja i unutarnjeg stanja djeteta, pri čemu je bihevioralna kontrola dominantno povezana s pozitivnim, a psihološka s negativnim razvojnim ishodima (Barber, 1996; Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012). Određeno roditeljsko ponašanje znači i vjerojatniju upotrebu određenih odgojnih postupaka, a isti odgojni postupci mogu različito utjecati na dijete ovisno o emocionalnoj klimi u kojoj se upotrebljavaju i na kraju, roditeljsko ponašanje utječe na to koliko će dijete prihvaćati odgojne metode svojih roditelja (Darling i Steinberg, 1993; prema Knezović, 2006).

Roditelj je osoba koja dugotrajno primarno skrbi za dijete, a istraživanja su pokazala da je djeci potrebno prihvaćanje i primarna briga od strane roditelja. Kada te potrebe nisu zadovoljene dijete postaje agresivnije, ponaša se ovisnički, ima niže samopoštovanje, emocionalno je nestabilno i ima negativne poglede na svijet. Odnosno, mladi i djeca koji se osjećaju odbačeno od roditelja često imaju probleme u ponašanju (Rohner, Khaleque i Courneyer, 2003; prema Đuraković, 2012).

1.4.1. Roditeljsko ponašanje i nasilje putem Interneta

Projekt *American Life Project* govori da većina roditelja nastoji biti uključena u internetski aspekt života njihove djece/adolescenata (65% roditelja izvijestilo je da provjerava internetske stranice koje posjećuju njihova djeca, dok 74% otprilike zna od kad njihova djeca imaju profil na društvenim mrežama kao što su *Facebook* i *MySpace*) (Rosen, Cheever i Carrier, 2008). Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2013) provela je slično istraživanje u kojemu se pokazalo kako u 78% obitelji djeci nisu postavljena pravila o korištenju Facebooka te da obiteljska pravila za korištenje Facebooka nema 93% djece koja čine nasilje putem Facebooka, kao i 88% djece koja nasilje na Facebooku i doživljavaju i čine. Unicef (2010) je u svom istraživanju otkrio kako djeca procjenjuju uključenost roditelja u djetetovo korištenje Interneta mnogo nižom od samih roditelja. Također, pokazali su kako uključenost roditelja opada s dobi. Istraživanja u kojima se traži procjena djece o uključenosti roditelja u njihovu aktivnost na Internetu govore da oko 50% djece izvještava o tome kako im roditelji provjeravaju internetske stranice koje posjećuju (Rosen, Cheever i Carrier, 2008). Djeca koja su uključena u činjenje nasilja dolaze iz obitelji kojoj nedostaje roditeljske uključenosti, topline, nadzora i koje su pretjerano popustljive. Roditelji djece koja su uključena u nasilje putem Interneta ne nadziru djetetovo ponašanje na Internetu te ne postavljaju pravila korištenja Interneta što rezultira djetetovim agresivnim online ponašanjem (Willard, 2007). Wang, Iannotti i Nansel (2009) su

pokazali kako je visoka roditeljska podrška negativno povezana sa svim oblicima nasilja, uključujući psihičko, fizičko kao i nasilje putem Interneta. Slaba emocionalna povezanost sa skrbnikom povećava vjerojatnost da će dijete biti uključeno u činjenje nasilja na Internetu (Ybarra i Mitchell, 2004). Intenzivno kažnjavanje od strane roditelja i restriktivne odgojne mjere pokazale su se kao čimbenici rizika za agresivno ponašanje djece već od ranog djetinjstva. Djeca koja se nasilno ponašaju imaju roditelje koji su autoritarni, nesuportivni te skloni kažnjavanju svoje djece u odnosu na roditelje djece koja ni na koji način ne sudjeluju u nasilnom ponašanju. Djeca koja trpe nasilje procjenjuju da je komunikacija među članovima njihove obitelji lošija, funkcioniranje obitelji je lošije, imaju lošiju obiteljsku strukturu te se izražavanje pozitivnih emocija rijetko događa (Sesar, 2011).

Budući da mlade osobe u današnje vrijeme sve više koriste Internet (chat, Facebook, Myspace...) kao glavni oblik komunikacije, nasilje koje se događa putem Interneta je sve raširenije. Važno je znati ne samo kolika je raširenost ove vrste nasilja nego i koje su njegove posljedice (postoji li povezanost sa samopoštovanjem, depresijom i drugim čimbenicima) te kakva je uloga roditelja (pružaju li podršku, toplinu, da li kažnjavaju, postavljaju pravila itd.). Upravo zbog toga je važno ovo istraživanje koje želi ispitati da li postoji odnos nasilja putem Interneta, samopoštovanja, depresivnosti i uključenosti roditelja. Osim toga, važno je i zbog toga što unatoč sve većoj raširenosti ovog oblika nasilja, postoji manji broj istraživanja na našem području koji se bavi ovom tematikom. Ovo istraživanje želi dati svoj doprinos boljem razumijevanju ove pojave.

2. Cilj, problemi i hipoteze

2.1. Cilj

Ispitati odnos nasilja putem Interneta, samopoštovanja, depresivnosti i uključenosti roditelja kod adolescenata.

2.2. Problemi

1. Ispitati postoji li povezanost nasilja putem Interneta i:
  - a) samopoštovanja
  - b) depresivnosti
  - c) uključenosti roditelja
2. Ispitati relativni doprinos ispitivanih varijabli objašnjenju činjenja i doživljavanja nasilja putem Interneta.

2.3. Hipoteze

H1: Očekuje se negativna povezanost doživljavanja/činjenja nasilja putem Interneta sa samopoštovanjem i jednom dimenzijom roditeljskog ponašanja-roditeljskom podrškom, a pozitivna povezanost s depresivnošću i dvjema dimenzijama roditeljskog ponašanja-restriktivnom kontrolom i popustljivošću.

H2a: Samopoštovanje, depresivnost, roditeljsko ponašanje i činjenje nasilja putem Interneta značajno pridonose objašnjenju doživljavanja nasilja putem Interneta.

H2b: Samopoštovanje, depresivnost, roditeljsko ponašanje i doživljavanje nasilja putem Interneta značajno pridonose objašnjenju činjenja nasilja putem Interneta.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo N=249 sudionika (140 djevojaka i 99 mladića). Sudionici su bili učenici od prvog do četvrtog razreda opće gimnazije (N=145) i komercijalne škole (N=104) Srednje škole Stjepan Ivšić u Orahovici, prosječne dobi M=16,13 godina (SD=1,19).

3.2. Instrumenti

3.2.1. Sociodemografski podaci kojima su dobivene informacije sudionika o dobi, spolu, vremenu koje u prosjeku dnevno provode na Internetu i reakcijama roditelja na korištenje Interneta. Reakcije roditelja su se odnosile na ponašanje roditelja vezano uz nadzor i kontrolu djetetovog ponašanja na Internetu. Čestice su glasile: 1. Razgovaraju sa mnom i pitaju me stvari o Internetu; 2. Brane mi odlazak na određene web stranice; 3. Podučavaju me kako prepoznati opasnosti na Internetu i na koji način se zaštititi; 4. Mislim da ih ne zanima što radim dok sam na Internetu; 5. Imam ograničeno vrijeme koliko mogu biti na računalu i Internetu; 6. Kod kuće na računalu instalirani su posebni filtri i programi za kontrolu sadržaja. Na ponuđene čestice se odgovaralo s "da" i "ne".

3.2.2. Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta (engl. Cyber victim and bullying scale; Cetin, Yaman i Parker, 2011) kojom se ispituje doživljavanje i činjenje nasilja putem Interneta u posljednjih godinu dana. Skala se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu (subskala Doživljavanje nasilja preko Interneta) sudionici procjenjuju za svaku česticu na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) je li im se opisano ponašanje dogodilo, a u drugom dijelu (subskala Činjenje nasilja preko Interneta) na identičnim česticama sudionici procjenjuju jesu li se tako ponašali. Svaki dio sadrži 22 čestice. Faktorska analiza upućuje na tri faktora za svaki dio:

verbalno nasilje preko Interneta, skrivanje identiteta i krivotvorenje na Internetu, a postotak objašnjene varijance je 46,38%. Koeficijenti unutarnje konzistencije Cronbach alfa za obje dimenzije skale je 0,89 (Cetin, Yaman i Parker, 2011). Konačni rezultat formira se kao zbroj rezultata na svakoj čestici, a može se izražavati po dimenzijama činjenje odnosno doživljavanje nasilja preko Interneta (kao što će se koristiti u ovom istraživanju), ali i po navedenim faktorima. Kriterij za sudjelovanje u procesu nasilja je rezultat veći od 44 jer bi prema njemu prosjek procjena na česticama bio veći od dva odnosno rezultat bi pokazao da je sudionik u određenoj mjeri sudjelovao u procesu nasilja preko Interneta (tj. prosječan je odgovor „rijetko“). Kriterij je određen prema prijašnjim istraživanjima. Istraživanja su imala različite instrumente, ali su kao kriterij uvijek uzimala odgovore koji pokazuju da se nasilje dogodilo barem jedanput (npr. Akbulut i Eristi, 2011; prema Đuraković, 2012). Viši rezultat znači da je osoba više činila, odnosno u većoj mjeri doživjela nasilje putem Interneta. Skala je za potrebe istraživanja prevedena 2012. godine s engleskog jezika na hrvatski jezik od strane dva nezavisna studenta psihologije i jezičara (Đuraković, 2012). Koeficijenti pouzdanosti provjereni su na dobivenim podacima u ovom istraživanju i iznose 0,95 za cjelokupni upitnik, 0,93 za subskalu Doživljavanje nasilja preko Interneta i 0,90 za subskalu Činjenje nasilja preko Interneta. Treba naglasiti da je korelacija između doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta pozitivna i visoka (vidjeti Tablicu 2, str. 13).

3.2.3. *Rosenbergova skala samopoštovanja* (engl. *Rosenberg's self-esteem scale*, Rosenberg, 1965; prema Lacković-Grgin, 1994) koja mjeri globalno i jednodimenzionalno samopoštovanje te uključuje tvrdnje povezane s osjećajem vlastite vrijednosti i samoprihvatanjem. Zadatak sudionika je iskazati u kojoj se mjeri pojedina tvrdnja odnosi na njega birajući odgovor na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat formira se zbrajanjem procjena 10 čestica, pri čemu veći rezultat ukazuje na višu razinu samopoštovanja. Koeficijent pouzdanosti dobivenih podataka ovim istraživanjem je 0,89.

3.2.4. *Zungova skala za samoprocjenu depresivnosti (ZSDS)* (engl. *Zung self-rating depression scale*, Zung, 1965; prema Mavar, 1991) kojom su zahvaćene osnovne karakteristike depresije: afektivne (potišteno raspoloženje, žalost, plačljivost), fiziološke (noćno ili prerano buđenje ujutro, tahikardija i tahiaritmija, smanjeni apetit), psihomotorne (vremenski i prostorno usporeno kretanje, nemir, grčevi u pojedinim skupinama miškulature) te psihičke smetnje (neodlučnost, zbunjenost, nezadovoljstvo dosegnutim životnim rezultatima, suicidalna razmišljanja). Skala sadrži 20 čestica, a za svaku tvrdnju treba dati odgovor na skali od četiri

stupnja: nikada ili vrlo rijetko, ponekad, često, većinom ili uvijek. Ima pozitivno i negativno usmjerenih tvrdnji. Tvrdnje se sumiraju, a ukupni rezultat kreće se u rasponu vrijednosti od 25 do 100. Prema brojnim radovima u kojima je korištena ZSDS utvrđeno je da bolesnici s blagom ili umjerenom depresijom postižu rezultate 50 - 59, oni s umjerenom do jakom depresijom 60 - 69, a bolesnici s jakom depresijom više od 70 bodova (npr. Zung, 1965, Mavar, 1991). Valjanost ZSDS se potvrdila visokom korelacijom sa procjenom depresije intervjuom $r=0.87$, a procjene pouzdanosti tipa unutarne konzistencije iznose 0,73. Koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju iznosi 0,85.

3.2.5. *Upitnik roditeljskog ponašanja (Keresteš, Brković, Kuterovac-Jagodić i Greblo, 2012)* sastoji se od 29 čestica kojima se opisuju ponašanja oca i majke. Rezultati faktorskih analiza potvrdili su pretpostavljenu strukturu upitnika i pokazali kako URP29 mjeri sedam aspekata roditeljskog ponašanja (Toplina, Autonomija, Roditeljsko znanje, Induktivno rezoniranje, Popustljivost, Kažnjavanje i Intruzivnost) koji se grupiraju u tri globalne dimenzije (Roditeljska podrška, Restriktivna kontrola i Popustljivost). Zadatak je sudionika da na ljestvici od četiri stupnja (od 1 – uopće nije točno do 4 – potpuno točno) procjeni ponašanje majke i oca. Pouzdanosti unutarne konzistencije (Cronbach alfa) su za Restriktivnu kontrolu .75 (majka) i .74 (otac), te za Popustljivost .66 (majka). Ukupni se rezultati na pojedinim subskalama formiraju kao prosjek odgovora na pojedinim česticama te su ukupni rezultati određivani posebno za majke i očeve (Šincek i Ajduković, 2012). U ovom istraživanju se neće koristiti pojedinačne verzije za svakog roditelja već će sudionicima u uputi biti naglašeno da u česticama daju procjenu za oba roditelja zajedno. Koeficijent pouzdanosti cjelokupnog upitnika u ovom istraživanju iznosi 0,79, posebno za dimenziju Roditeljske podrške 0,88, Restriktivne kontrole 0,73 i Popustljivosti 0,66. Korelacije među dimenzijama se kreću u rasponu od $r=-0,09$ do $r=0,17$ (vidjeti Tablicu 2, str. 13).

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno za vrijeme sata razrednika u Srednjoj školi Stjepan Ivšić u Orahovici u dogovoru sa školskim ravnateljem i pedagogom kojima je objašnjen cilj istraživanja i način provedbe. Istraživanje je provedeno grupno u školskim učionicama, na početku školskog sata, a sudionicima je trebalo oko 20 minuta za ispunjavanje upitnika. Prije samog istraživanja sudionicima je objašnjeno da je istraživanje u potpunosti dobrovoljno, anonimno i da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Zatim im je pročitana uputa, upozorilo ih se da pažljivo čitaju uputu svakog upitnika te nastoje odgovarati što iskrenije na sve čestice. Po završetku

ispunjavanja sudionicima se zahvalilo na sudjelovanju. Također im je u dogovoru s pedagogom bio omogućen razgovor ukoliko su se nakon provedbe istraživanja osjetili uznemirenim ili potaknutim na razgovor o problemima nasilja putem Interneta. Osim toga, rečeno im je da se mogu obratiti diplomantici ukoliko imaju bilo kakvih pitanja te su im dane informacije o mjestima i telefonskim brojevima na koje se mogu obratiti ukoliko su doživjeli nasilje.

4. Rezultati

Prije same obrade rezultata provjereno je postoje li uvjeti za korištenje parametrijskih postupaka u obradi. Normalitet distribucija varijabli provjeren je putem histogramskih prikaza distribucija ukupnih rezultata postignutih na varijablama te Kolmogorov-Smirnovljevim testom. Distribucije za varijable doživljavanja nasilja putem Interneta, činjenja nasilja putem Interneta i depresivnosti značajno odstupaju od normalne distribucije pa su logaritamski transformirani kako bi se smanjila asimetričnost i poboljšala linearnost. Stoga je u danjoj statističkoj obradi bilo opravdano koristiti parametrijske postupke na transformiranim varijablama.

Najprije je provjerena prevalencija pojedinih ponašanja roditelja vezanih za korištenje Interneta. Više od polovice sudionika (55,6%) izjavilo je da njihovi roditelji nisu prisutni dok provode vrijeme na Internetu, njih 42,3% tvrdi da su roditelji prisutni ponekad, a samo mali dio (1,3%) izjavljuje da se roditelji uvijek nalaze uz njih dok su na Internetu. Na upit razgovaraju li roditelji te postavljaju li im pitanja o Internetu, 56,9% sudionika tvrdi da roditelji to ne čine, a njih 52,7% tvrdi kako misle da njihove roditelje ne zanima što oni rade dok su na Internetu. Nadalje, 84,9% sudionika izjavljuje da im roditelji ne brane odlazak na određene web stranice. Odgovarajući na tvrdnju o opasnostima na Internetu, 64% sudionika izjavljuje da ih roditelji ne podučavaju kako prepoznati opasnosti ni kako se od njih zaštititi, a 79,1% tvrdi kako nemaju instalirane filtre za zaštitu i programe za kontrolu sadržaja. Samo 13% sudionika izjavljuje kako imaju ograničeno vrijeme koje dnevno smiju provoditi na Internetu. Hrabri telefon (2008) je proveo istraživanje u kojemu je, između ostaloga, ispitivao iskustva mladih u korištenju Interneta. Pri tome su korištene identične čestice kao i u ovom istraživanju te se pokazalo da 49% djece izjavilo da je bez nadzora i prisutnosti odraslih dok koristi Internet dok 46% njih navodi da su roditelji ponekad prisutni. Tek 2,5% navodi da je jedan od roditelja uvijek prisutan dok je na Internetu. Nadalje, 40% djece i mladih navodilo je da njihovi roditelji razgovaraju s njima i pitaju ih o stvarima koje rade na Internetu, više od pola sudionika (60%) izjavljuje da ih roditelji poučavaju o opasnostima vezanim uz Internet i načinima zaštite, dok trećina djece (36%) smatra da njihove roditelje ne zanima što oni rade na Internetu.

Tablica 1 prikazuje deskriptivne podatke varijabli korištenih u istraživanju.

Tablica 1. Deskriptivni opis podataka za varijable: doživljavanje nasilja putem Interneta, činjenje nasilja putem Interneta, samopoštovanje, depresivnost, roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost

	TR	Min	Max	M	SD	α
Doživljavanje nasilja putem Interneta	22-110	22	94	40,28	14,61	0,93
Činjenje nasilja putem Interneta	22-110	22	85	39,33	13,24	0,90
Samopoštovanje	10-50	15	50	36,93	7,42	0,89
Depresivnost	20-80	24	69	38,62	8,87	0,85
Roditeljska podrška	1-4	1,18	3,94	3,01	0,51	0,88
Restriktivna kontrola	1-4	1	3,78	2,14	0,51	0,73
Popustljivost	1-4	1	4	2,43	0,66	0,66

TR-teoretski raspon rezultata; Min-najmanji postignuti rezultat; Max-maksimalni postignuti rezultat; M-aritmetička sredina; SD-standardna devijacija; α -Cronbach alpha

Kako bi se provjerila prva hipoteza, izračunate su korelacije između doživljavanja nasilja putem Interneta, činjenja nasilja putem Interneta, samopoštovanja, depresivnosti, roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti. Dobivene korelacije su prikazane u Tablici 2.

Tablica 2. Korelacije između ispitivanih varijabli.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Doživljavanje nasilja	-	0,79**	-0,37**	0,37**	-0,29**	0,09	0,04
2. Činjenje nasilja		-	-0,34**	0,32**	-0,31**	0,12	0,14*
3. Samopoštovanje			-	-0,77**	0,35**	-0,19**	0,03
4. Depresivnost				-	-0,39**	0,18**	0,01
5. Roditeljska podrška					-	-0,10	0,17**
6. Restriktivna kontrola						-	-0,09
7. Popustljivost							-

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Dobiveni rezultati pokazuju kako je doživljavanje nasilja putem Interneta pozitivno i značajno povezano s depresivnošću, što je u skladu s očekivanjima. Viši rezultat na skali doživljavanja nasilja povezan je s višim rezultatom na skali depresivnosti. U skladu s očekivanjima je i negativna povezanost između doživljavanja nasilja putem Interneta i samopoštovanja te doživljavanja nasilja i jedne dimenzije roditeljskog ponašanja-roditeljske

podrške. Pri tome je viši rezultat na skali doživljavanja nasilja povezan s nižim rezultatima na skali samopoštovanja i dimenziji roditeljske podrške. Suprotno očekivanjima, druge dvije dimenzije roditeljskog ponašanja-restriktivna kontrola i popustljivost nisu značajno povezani s doživljavanjem nasilja putem Interneta.

Očekivano, utvrđena je povezanost između samopoštovanja, depresivnosti, roditeljske podrške, popustljivosti i činjenja nasilja putem Interneta. Viši rezultat na skali činjenja nasilja je povezan s nižim rezultatom na skali samopoštovanja i roditeljske podrške. Nadalje, osobe koje su postigle viši rezultat na skali činjenja nasilja, postižu, u prosjeku, viši rezultat na skali depresivnosti i viši rezultat na dimenziji popustljivosti, što je u skladu s očekivanjima. Suprotno očekivanom, nije utvrđena značajna povezanost između činjenja nasilja putem Interneta i restriktivne kontrole.

Za provjeru druge hipoteze ispitan je relativni doprinos pojedinih prediktora doživljavanju, odnosno činjenju nasilja putem Interneta pomoću dvije hijerarhijske regresijske analize. Ulazne prediktorske varijable su u prvom koraku spol i dob, drugom roditeljske reakcije, trećem samopoštovanje, četvrtom depresivnost, a petom roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost dok se posljednji korak mijenja ovisno o kriteriju. U prvoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi (kriterij doživljavanje nasilja) prediktor je činjenje nasilja putem Interneta dok je u drugoj hijerarhijskoj analizi (kriterij činjenje nasilja) prediktor doživljavanje nasilja putem Interneta. Rezultati analiza su prikazani u Tablici 3.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijskih analiza za kriterij doživljavanja nasilja putem Interneta i činjenja nasilja putem Interneta.

Model	Varijable	Doživljavanje nasilja putem Interneta		Činjenje nasilja putem Interneta	
		B	R ²	β	R ²
1. korak	Spol	-0,07	0,01	-0,09	0,01
	Dob	0,07		0,02	
2. korak	Spol	-0,04	0,02*	-0,05	0,03**
	Dob	0,06		0,01	
	Reakcije roditelja	-0,13*		-0,18**	
3. korak	Spol	-0,15*	0,16*	-0,15*	0,12**
	Dob	0,10		0,04	
	Reakcije roditelja	-0,07		-0,13*	
	Samopoštovanje	-0,42**		-0,36**	
4. korak	Spol	-0,18**	0,02*	-0,18*	0,02*
	Dob	0,09		0,04	
	Reakcije roditelja	-0,06		-0,12	
	Samopoštovanje	-0,26**		-0,20*	
	Depresivnost	0,22*		0,21*	
5. korak	Spol	-0,18**	0,02	-0,18**	0,05**
	Dob	0,09		0,03	
	Reakcije roditelja	0,01		-0,03	
	Samopoštovanje	-0,25**		-0,20*	
	Depresivnost	0,17		0,15	
	Roditeljska podrška	-0,14*		-0,18*	
	Restriktivna kontrola	0,03		0,07	
	Popustljivost	0,09		0,20**	
6. korak	Spol	-0,04	0,44**	-0,05	0,44**
	Dob	0,07		-0,04	
	Reakcije roditelja	0,03		-0,03	
	Samopoštovanje	-0,10		-0,01	
	Depresivnost	0,06		0,02	
	Roditeljska podrška	-0,01		-0,07	
	Restriktivna kontrola	-0,02		0,05	
	Popustljivost	-0,06		0,13**	
	Činjenje nasilja putem Interneta	0,75**			
	Doživljavanje nasilja putem Interneta			0,75**	

*p<0,05; **p<0,01; Spol: 1-mladići, 2-djevojke

Kao što se može vidjeti, svi uključeni prediktori su objasnili 65,1% kriterija doživljavanja nasilja putem Interneta. Sociodemografske varijable, odnosno spol i dob, uključene u prvi korak, nisu se pokazale značajnim prediktorima. U drugom koraku značajnim prediktorom se pokazala reakcija roditelja, a objašnjeno je dodatnih 1,7% varijance. Nakon uvođenja samopoštovanja u trećem koraku, reakcije roditelja prestaju biti značajnim prediktorom, dok spol (muški) postaje značajnim. Samopoštovanje se pokazalo značajnim negativnim prediktorom doživljavanja nasilja putem Interneta. Njime je objašnjeno dodatnih 16,4% varijance. U ovom koraku se javlja medijacijski utjecaj samopoštovanja. Njegovim uvođenjem povezanost između reakcija roditelja i doživljavanja nasilja postaje neznačajna. Nadalje, u četvrtom koraku se uvodi varijabla depresivnosti koja objašnjava dodatnih 1,9% varijance i taj je doprinos značajan. Uz samopoštovanje i spol (muški), depresivnost se pokazala značajnim pozitivnim prediktorom. U petom koraku se uvode varijable roditeljskog ponašanja (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost) koje objašnjavaju dodatnih 1,7% varijance, ali taj doprinos nije značajan. Značajni prediktori su samopoštovanje, spol (muški) te roditeljska podrška. U posljednjem koraku se uvodi varijabla činjenje nasilja koja dodatno objašnjava 43,9% varijance te je taj doprinos značajan. Uvođenjem ove varijable, ona postaje pozitivni prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta, dok samopoštovanje i spol to prestaju biti. Dakle, činjenje nasilja je medijator odnosa spola, samopoštovanja i roditeljske podrške te doživljavanja nasilja putem Interneta.

Isti postupak proveden je i za kriterij činjenje nasilja. Svi uključeni prediktori također objašnjavaju 65,1% kriterija činjenja nasilja putem Interneta. Sociodemografske varijable (spol i dob) uključene u prvi korak, nisu se pokazali značajnim prediktorima. U drugom koraku značajnim prediktorom se pokazala reakcija roditelja, a uvođenjem te varijable je objašnjeno dodatnih 3,2% varijance. Uvođenjem samopoštovanja u trećem koraku, spol (muški) postaje značajan prediktor uz reakcije roditelja. Samopoštovanje se pokazalo značajnim negativnim prediktorom činjenja nasilja putem Interneta. Njime je objašnjeno dodatnih 11,8% varijance. U idućem koraku se uvodi varijabla depresivnosti koja objašnjava dodatnih 1,7% varijance te je taj doprinos značajan. Uz samopoštovanje i spol (muški), depresivnost se pokazala značajnim prediktorom. U petom koraku se uvode varijable roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost koje objašnjavaju dodatnih 5% varijance i taj je doprinos značajan. Značajni prediktori u ovom koraku su samopoštovanje, muški spol, roditeljska podrška i popustljivost. U posljednjem koraku se uvodi varijabla doživljavanje nasilja koja dodatno objašnjava 43,9%

varijance te je taj doprinos značajan. Uvođenjem ove varijable ona postaje značajan prediktor uz varijablu popustljivosti, dok samopoštovanje, spol i roditeljska podrška to prestaju biti.

Dakle, prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta je činjenje nasilja putem Interneta, a prediktori činjenja nasilja su jedna dimenzija roditeljskog ponašanja-popustljivost i doživljavanje nasilja putem Interneta.

5. Rasprava

Uspoređujući dobivene frekvencije koje se odnose na reakcije roditelja na djetetovo korištenje Interneta ovog istraživanja i istraživanja Hrabrog telefona (2008), vidljive su određena odstupanja. U odnosu na istraživanje iz 2008. godine, veći broj sudionika izjavljuje da roditelji nisu prisutni uz njih dok se nalaze na Internetu, da misle da njihove roditelje nije briga što oni čine dok su na Internetu, da ih roditelji ne poučavaju kako prepoznati opasnosti na Internetu ni kako se od njih zaštititi, a jednako tako da nemaju instalirane filtre za zaštitu od opasnog sadržaja. Ovi podaci nisu iznenađujući s obzirom na sve veću raširenost tehnologije koja mladima omogućuje da pristup Internetu s raznih mjesta, a ne samo iz vlastitog doma. To uključuje školu, knjižnicu, kuće njihovih prijatelja te prvenstveno mobitele. Na primjer, 27% mladih koji su doživjeli nasilje putem Interneta priznaju da se na Internet prijavljuju na nekom drugom mjestu, a ne iz vlastite kuće, a to ujedno čini i 25% nasilnika (Ybarra i Mitchell, 2004). Pojavom "pametnih" telefona (*engl .smartphone*) mladi su prisutni na Internetu većinu vremena zbog čega je roditeljima teško postavljati pravila korištenja i voditi računa o zaštiti od mogućih opasnosti koje vrebaju Internetom. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2013) u svom istraživanju je utvrdila da 84% mladih mobitele stalno nose sa sobom te s njih pregledavaju profile na Facebooku i objavljuju postove. Također, njih 50% priznaje da to čine i za vrijeme nastavnog sata. Boravak na Internetu zadovoljava djetetovu potrebu za druženjem s prijateljima i istraživanjem svijeta, ali kako bi u tome bio siguran i odgovoran roditelji moraju postati svjesni da im je potrebno njihovo vodstvo i podrška.

Prema prvom problemu pretpostavili smo da doživljavanje i činjenje nasilja putem Interneta biti negativno povezano sa samopoštovanjem i jednom dimenzijom roditeljskog ponašanja-roditeljskom podrškom, a pozitivno povezani s depresivnošću i druge dvije dimenzije roditeljskog ponašanja-restriktivnom kontrolom i popustljivosti. Hipoteza je djelomično potvrđena.

Očekivano, dobivena je značajna negativna povezanost između doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta i samopoštovanja. Ovi nalazi su konzistenti s dosadašnjim istraživanjima.

Tako su Hinduja i Patchin (2010) utvrdili da osobe koje doživljavaju nasilje putem Interneta, ali koje ga i čine, imaju značajno niže samopoštovanje od osoba koje nisu uključene u proces nasilja. Ovaj nalaz su također potvrdili Chang i suradnici (2013) koji su utvrdili negativnu povezanost između doživljavanja nasilja putem Interneta, činjenja nasilja i samopoštovanja. Povezanost niskog samopoštovanja i doživljavanja, odnosno činjenja elektroničkog nasilja potvrđena je i istraživanjem Yanga i suradnika (2013). Iako nalazi ovog istraživanja potvrđuju dosadašnje rezultate, potrebno je izvršiti dodatna istraživanja budući da nije sasvim jasno zbog čega dolazi do sniženog samopoštovanja. Kao što je u uvodu već rečeno, moguće je da žrtve nasilja imaju sniženo samopoštovanje upravo zbog toga što su doživjele nasilje, a moguće je da su u većoj mjeri žrtve upravo one osobe koje imaju niže samopoštovanje (Sesar, 2011). Također, nedostaju teorijska objašnjenja povezanosti niskog samopoštovanja i činjenja nasilja (Campfield, 2008).

Potvrđena je i hipoteza koja se odnosi na postojanje značajne pozitivne povezanosti između doživljavanja nasilja putem Interneta i depresivnosti, kao i činjenja nasilja putem Interneta i depresivnosti. McDermott (2012) također potvrđuje postojanje ove povezanosti iako je dodatnom provjerom pokazala kako je povezanost snažnija između doživljavanja nasilja i depresije što sugerira kako žrtve nasilja u većoj mjeri pokazuju depresivne simptome. Seals i Young (2003; prema McDermott, 2012) pokazuju da i nasilnici i žrtve nasilja izvještavaju o više depresivnih simptoma od onih osoba koje nisu uključene u proces nasilja.

Nadalje, potvrđen je i dio hipoteze o postojanju negativne povezanosti između jedne dimenzije roditeljskog ponašanja – roditeljske podrške i doživljavanja nasilja, odnosno činjenja nasilja putem Interneta. Roditeljska podrška se u ovom slučaju odnosi na pružanje roditeljske topline, autonomije, primjerenog znanja i induktivno rezoniranje. Rezultati pokazuju da je visok rezultat na skali doživljavanja i činjenja nasilja u prosjeku praćen niskim rezultatom na subskali roditeljske podrške, odnosno što je niža roditeljska podrška to je više doživljavanje i činjenje nasilja. Ovaj rezultat je u skladu s dosadašnjim nalazima. Tako su Wang, Iannotti i Nansel (2009) pokazali kako je visoka roditeljska podrška negativno povezana s psihičkim nasiljem, fizičkim, kao i nasiljem putem Interneta. Willard (2007) tvrdi da djeca koja su uključena u činjenje nasilja dolaze iz obitelji kojoj nedostaje roditeljske uključenosti, topline i nadzora. Nadalje Olweus (1998; prema Šimić, 2004) pokazuje da su djeca roditelja koji su nisko na dimenziji topline, koji nisu emocionalno osjetljivi na djetetove potrebe, koji pružaju malo emocionalne podrške, pažnje i zanimanja, neposlušna, agresivna i pokazuju probleme u ponašanju. Također nedostatak topline i pažnje uvećava opasnost od kasnije nasilnosti prema

drugima. Djeca koja trpe nasilje procjenjuju da je komunikacija među članovima njihove obitelji lošija, funkcioniranje obitelji je lošije, imaju lošiju obiteljsku strukturu te se izražavanje pozitivnih emocija rijetko događa (Sesar, 2011). Sve ovo zapravo pokazuje kako je veća vjerojatnost da će dijete biti uključeno u proces nasilja, bilo da ga čini ili doživljava, ukoliko ima roditelje koji su nisko na dimenziji roditeljske podrške.

Razlike između doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta vidljive su kod druge dvije dimenzije roditeljskog ponašanja – restriktivne kontrole i popustljivosti. Dobivena je značajna pozitivna povezanost između činjenja nasilja i popustljivosti, što je i očekivano. Istraživanja su pokazala da je popustljivo ponašanje povezano s agresivnim ponašanjem djeteta (Levy, 1966; prema Sesar, 2012). Prepopustljiv stil odgoja daje djetetu preveliku slobodu i uzrokuje nepoznavanje granica što dovodi do agresivnog ponašanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Hemphill i suradnici (2012) su utvrdili da roditelji koji su popustljivi, koji ne postavljaju jasna pravila i koji ne nadgledaju svoju djecu, povećavaju vjerojatnost da će njihovo dijete činiti nasilje putem Interneta. Suprotno tome, velik broj istraživanja (npr. Simons i sur., 2004; Simons i sur., 2007; prema Hinduja i Patchin, 2012) je pokazao da su mladi koji imaju podržavajuće, uključene, brižne i nepopustljive roditelje manje skloni delinkventnom ponašanju. Willard (2007) potvrđuje ove nalaze time što je pokazala kako su roditelji djece koja uključena u nasilje putem Interneta pretjerano popustljivi. Oni ne nadziru djetetovo ponašanje, ne postavljaju pravila što rezultira djetetovim agresivnim online ponašanjem.

Neočekivano, nije utvrđena značajna povezanost između doživljavanja nasilja putem Interneta i restriktivne kontrole te popustljivosti, kao niti između činjenja nasilja putem Interneta i restriktivne kontrole. Mogući razlog zbog kojeg nisu dobiveni očekivani rezultati je motivacija sudionika za rad koja je u provođenju ovog istraživanja bila prilično niska kod nekih sudionika. To se moglo uočiti iz njihovog ponašanja tijekom samog istraživanja. Adolescentima je zamorno odgovarati na veći broj upitnika, a u ovom slučaju se radilo o četiri upitnika od kojih su dva bila malo duža. Sam upitnik roditeljskog ponašanja je svakome od učenika dan zadnji zbog čega su neki od njih možda bili nepažljivi u davanju odgovora ili su davali odgovore po slučaju. Osim toga, budući da se radi o negativnijim aspektima roditeljskog ponašanja (kazne, kontrola, popuštanje) moguće je da su neki učenici "uljepšavali" svoju obiteljsku situaciju što je rezultiralo niskom povezanošću s doživljavanjem i činjenjem nasilja. Također, moguće je da čestice koje se nalaze u upitniku kojim se ispitalo roditeljsko ponašanje (npr. pljuskanje kada se dijete loše ponašanja, slanje u drugu prostoriju zbog neposlušnosti, strogo kažnjavanje...) nisu primjerene za ovu skupinu sudionika nego za sudionike mlađe dobi. Velik broj roditelja priznaje i da nisu

dovoljno upoznati s današnjom tehnologijom i načinom na koji se Internet koristi (Third, Spry i Locke, 2013). Upravo zbog te informatičke nepismenosti moguće je da, iako su u svakodnevnom životu restriktivni i popustljivi, zbog svog neznanja ne znaju na koji način postaviti te restrikcije na Internetu zbog čega nije dobivena povezanost između restriktivne kontrole, popustljivosti i doživljavanja nasilja putem Interneta, odnosno činjenja nasilja.

Drugim problemom se želio ispitati doprinos pojedinih varijabli doživljavanju i činjenju nasilja putem Interneta te se pretpostavilo da će samopoštovanje, depresivnost i sve tri dimenzije roditeljskog ponašanja biti značajni prediktori nasilja. Hipoteze su samo djelomično potvrđene, pri čemu je dobivena određena razlika u prediktorima koji objašnjavaju doživljavanje, odnosno činjenje nasilja putem Interneta. Značajan prediktor doživljavanja nasilja je samo činjenje nasilja putem Interneta (kao medijator) i postotak objašnjene varijance uvođenjem činjenja kao prediktora je 43,9%. Prediktori činjenja nasilja putem Interneta je samo jedna dimenzija roditeljskog ponašanja – popustljivost te doživljavanje nasilja putem Interneta (kao medijator) koji zajedno objašnjava 43,9% varijance.

Najznačajniji dobiveni rezultat je taj da je činjenje nasilja putem Interneta najznačajniji prediktor doživljavanja nasilja, kao što je i doživljavanje nasilja prediktor činjenja nasilja putem Interneta. Taj rezultat je očekivan budući da se tijekom godina došlo do saznanja da je sve manji broj djece koja isključivo samo čine ili samo doživljavaju nasilje, a raste broj djece koja su istovremeno i žrtve i nasilnici (s godinama žrtve počinju uzvraćati nasiljem) (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003; prema Buljan Flander, 2005). Takvi rezultati su dobiveni u većini istraživanja nasilja putem Interneta (npr. Aoyama, 2010; Đuraković, 2012; Bauman, 2010). Povezanost između doživljenog i počinjenog nasilnog ponašanja upućuje na zaključak da djeca koja su uključena u nasilna ponašanja imaju neke zajedničke karakteristike. Dakle, za djecu koja doživljavaju nasilno ponašanje vjerojatno je da u određenoj mjeri sudjeluju i u činjenju nasilnog ponašanja što upućuje na to da je u određenom broju slučajeva činjenje i doživljavanje nasilnih ponašanja interaktivan proces. Moguće je pretpostaviti da se djeca razlikuju s obzirom na to jesu li uključena u nasilna ponašanja (neovisno čine li ga ili doživljavaju) ili u nasilju ne sudjeluju (Vejmelka i Rajter, 2013). Rezultat je očekivan i na temelju istraživanja nasilja "licem u lice". Smatra se da je to posljedica nedovoljno razvijenih vještina i vještina rješavanja sukoba, prema čemu oni koji doživljavaju nasilje to rješavaju na način da uzvrate nasiljem (Bulat i Ajduković; prema Đuraković, 2012).

Osim doživljavanja nasilja putem Interneta, prediktorom činjenja nasilja se pokazala popustljivost kao jedna od dimenzija roditeljskog ponašanja. Znači, rezultati pokazuju kako

činjenju nasilja putem Interneta pridonose popustljiviji roditelji. Ovakav rezultat je očekivan budući da su istraživanja pokazala kako pretjerana popustljivost roditelja dovodi do agresivnog ponašanja djeteta (npr. Hemphill, 2012).

Druge dvije dimenzije roditeljskog ponašanja – restriktivna kontrola i roditeljska podrška se nisu pokazali značajnim prediktorima činjenja nasilja, a niti jedna od dimenzija nije značajan prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta. Ovi rezultati su u suprotnosti s dosadašnjim istraživanjima. Na primjer, Taiariol (2011; prema Đuraković, 2012) je provela istraživanje na učenicima sedmih i osmih razreda te je dobila podatke koji govore da odgovornost roditelja, roditeljska toplina i roditeljski nadzor objašnjavaju 14% varijance doživljavanja nasilja preko Interneta. Nadalje, Accordini i Accordini (2011; prema Đuraković, 2012) ispitujući učenike šestih razreda su utvrdili da je loš odnos s roditeljima prediktor doživljavanja nasilje preko Interneta. Moguće je da su rezultati u ovom istraživanju posljedica načina na koji je operacionalizirana varijabla roditeljskog ponašanja. Različiti aspekti roditeljskog ponašanja su grupirani u tri globalne dimenzije, a istraživanja su pokazala da su samo neki od njih (roditeljska toplina, kažnjavanje) prediktori činjenja i doživljavanja nasilja putem Interneta. Moguće je da zbog takve grupacije rezultati nisu potvrđeni. Također, Low i Espelage (2013) tvrde da je veza između narušene obiteljske dinamike i nasilja pod utjecajem medijatora poput upotrebe alkohola i droga (budući da alkohol i droge uzrokuju agresivnije ponašanje), povećanog neprijateljstva, depresije i smanjene empatije. U svom istraživanju su pokazali da je prediktor nasilja putem Interneta smanjeno nadgledanje i praćenje djece od strane roditelja, ali tek kada je u interakciji s uporabom alkohola i droga. Budući da u ovom istraživanju nisu uključene te varijable moguće je da nisu dobiveni značajni doprinosi roditeljskog ponašanja činjenju u doživljavanju nasilja. Rezultati su pak sukladni onima dobivenima u istraživanju Hemphill i suradnika (2012) koji također nisu dobili da su roditeljske varijable (konflikt u obitelji i loše upravljanje obitelji) prediktori doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta. Oni navode da je mogući razlog toga što se nasilje putem Interneta može odvijati bilo kada i bilo gdje zbog čega ne mora biti obiteljski kontekst jedan od faktora koji pridonosi činjenju i doživljavanju tog oblika nasilja. Ipak, predlažu daljnja istraživanja kako bi se utvrdio doprinos obiteljskih faktora kao prediktora nasilja putem Interneta. Moguće je da i da već spomenuta informatička nepismenost roditelja utječe na dobivene rezultate. Budući da roditelji ne znaju na koji način koristiti tehnologiju i Internet, njihovo svakodnevno ponašanje ne predviđa djetetovo ponašanje na Internetu.

Nadalje, depresija se također nije pokazala značajnim prediktorom niti doživljavanja niti činjenja nasilja putem Interneta. Ovaj rezultat je u suprotnosti s onim dobivenim u istraživanju

Yanga i suradnika (2013) koji su utvrdili da je depresija značajan prediktor i činjenja i doživljavanja nasilja, ali i s istraživanjem Olenik-Shemseha, Heimana i Edena (2012) koji su utvrdili kako je depresija značajan prediktor samo doživljavanja nasilja putem Interneta. U samom objašnjenju dobivenih rezultata ni sami autori nisu sigurni zbog čega se točno ova povezanost javlja. Tvrde da postoji mogućnost da tome pridonosi postojanje medijatora kao što su nedostatak socijalne pažnje i nedostatak prikladnih socijalnih vještina u odnosima s drugim vršnjacima budući da upravo te dvije varijable mogu pridonijeti da adolescenti teže većoj komunikaciji putem Interneta što ih posljedično čini potencijalnim žrtvama. Budući da u ovom istraživanju nisu uključene varijable koje se odnose na socijalne odnose s vršnjacima, moguće je da zbog nisu dobiveni očekivani rezultati.

Na koncu, samopoštovanje se nije pokazalo značajnim prediktorom niti doživljavanja niti činjenja nasilja putem Interneta. Slično tome, Campfield (2008) nije utvrdila povezanost globalnog samopoštovanja i doživljavanja nasilja putem Interneta što je iznenađujuće s obzirom na dotadašnje rezultate (Austin i Joseph, 1996; Egan i Perry, 1998; prema Campfield, 2008) već samo jednog dijela samopoštovanja, a to je samopoštovanje u odnosima s vršnjacima. Taj dio samopoštovanja je osobito važan tijekom adolescencije kada se dobri odnosi s vršnjacima povezuju s uspješnom formacijom identiteta, osjećaje vlastite vrijednosti i općenito emocionalnom dobrobiti. Ovaj nalaz pokazuje da je doživljavanje nasilja putem Interneta uvjetovano percepcijom odbačenosti od strane vršnjaka. Povezanost samo određenih dijelova samopoštovanja i nasilja putem Interneta utvrđena je i u istraživanju Guarini, Passinija, Melottija i Brighija (2012). Naime, autori su utvrdili da su nisko samopoštovanje povezano sa školom, visoko samopoštovanje povezano sa zadovoljstvom tijelom i bavljenjem sportskim aktivnostima te visoko samopoštovanje u odnosima s vršnjacima prediktori nasilja putem Interneta, ali da to nije i globalno samopoštovanje. Ovim rezultatima se pridružuju Brighi, Guarini, Melotti, Galli i Genta (2012) koji su pokazali da je prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta nisko samopoštovanje u obiteljskim odnosima. Budući da se u ovom istraživanju mjerilo samo globalno samopoštovanje moguće je da zbog toga nisu potvrđeni očekivani rezultati. Iz ovih nalaza vidimo kako je moguće da globalno samopoštovanje ne predviđa činjenje i doživljavanje nasilja putem Interneta već da to čine određeni dijelovi samopoštovanja.

6. Nedostaci i implikacije istraživanja

Budući da su podaci u istraživanju prikupljeni samoprocjenama sudionika (što se smatra najpouzdanijom metodom prikupljanja podataka kada se radi o nasilju). Takvi rezultati nisu

objektivne prirode i prvenstveno ovise o iskrenosti učenika. Moguće je da neki od njih nisu željeli priznati da čine ili doživljavaju nasilje putem Interneta zbog čega su iskrivljavali svoje odgovore. Ovaj nedostatak se nastojao umanjiti uputom u kojoj je naglašeno da nema točnih i netočnih odgovora, da je istraživanje u potpunosti anonimno, ali i na način da su sudionici nakon popunjavanja upitnike stavljali u kutiju. Bilo bi poželjno u budućim istraživanjima osigurati dodatne mehanizme koji će pridonijeti povjerljivosti podataka kao što su veće prostorije u kojima bi svaki sudionik sjedio sam u klupi. Osim toga, uz samoprocjene bi zanimljivo bilo prikupiti podatke o nasilju i iz drugih izvora, npr. roditelja, bliskih prijatelja i drugih učenika u razredu.

Uzorak su činili učenici opće gimnazije i komercijalne škole zbog čega se rezultati ne mogu generalizirati na cjelokupnu adolescentnu populaciju. Buduća istraživanja bi trebala imati reprezentativniji uzorak kako bi se rezultati mogli generalizirati na sve adolescente.

Nadalje, u istraživanju su ispitivane isključivo povezanosti pa bi u budućim istraživanjima bilo dobro razdvojiti pojedine skupine sudionika (one koji samo čine, koji samo doživljavaju, koji istovremeno čine i doživljavaju te koji uopće ne sudjeluju u nasilju putem Interneta) te provjeriti odnos između pripadnosti tim skupinama i varijabli koje su uključene u ovo istraživanje.

Iz rezultata hijerarhijske regresijske analize vidljivo je kako je zanemaren velik broj varijabli koji možda predviđaju nasilno ponašanje na Internetu. Bilo bi poželjno uključiti te varijable kako bi se ispitao i njihov utjecaj na činjenje i doživljavanje nasilja putem Interneta. Isto tako, druga istraživanja (npr. Li i Berant, 2007; prema Đuraković, 2012) kao jedan od najznačajnijih prediktora spominju nasilje "licem u lice" što u ovom istraživanju nije uključeno pa je preporuka za buduća istraživanja da se to učini jer je moguće da će ovaj oblik nasilja objasniti preostali dio varijance činjenja i doživljavanja nasilja putem Interneta. Osim nasilja "licem u lice", bilo bi dobro ispitati utjecaj vršnjaka budući da su istraživanja utvrdila (npr. Hidnuja i Patchin, 2010) da će se adolescenti ponašati nasilno na Internetu ukoliko to rade i njihovi prijatelji. Još neke od ključnih varijabli koje bi mogle biti uključene u buduća istraživanja su anksioznost i usamljenost budući da se njihova uloga pokazala značajnom kada govorimo o doživljavanju i činjenju nasilja putem Interneta (npr. Campfield, 2008).

7. Zaključak

Cilj istraživanja bio je ispitati odnos nasilja putem Interneta, samopoštovanja, depresivnosti i uključenosti roditelja kod adolescenata, odnosno roditeljskog ponašanja.

U prvom problemu očekivala se negativna povezanost doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta sa samopoštovanjem i jednom dimenzijom roditeljskog ponašanja-roditeljskom podrškom, a pozitivna povezanost s depresivnošću i dvjema dimenzijama roditeljskog ponašanja-restriktivnom kontrolom i popustljivosti. Rezultati djelomično potvrđuju hipotezu. Potvrđena je negativna povezanost doživljavanja i činjenja nasilja sa samopoštovanjem i roditeljskom podrškom te pozitivna povezanost s depresijom. Samo je činjenje nasilja putem Interneta pozitivno povezano s popustljivosti, a između drugih dimenzija roditeljskog ponašanja te doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta neočekivano nije potvrđena značajna povezanost.

U okviru drugog problema očekivalo se da će samopoštovanje, depresija i sve dimenzije roditeljskog ponašanja značajno pridonositi objašnjenju doživljavanja i činjenja nasilja putem Interneta. Također se očekivalo da će doživljavanje biti prediktor činjenja nasilja putem Interneta i obrnuto. Kao prediktor doživljavanja nasilja putem Interneta se pokazalo samo činjenje nasilja putem Interneta koji sam objašnjava 43,9% varijance. Prediktori činjenja nasilja putem Interneta su popustljivost i doživljavanje nasilja putem Interneta te skupa objašnjavaju 65,1% varijance. Podaci djelomično potvrđuju hipoteze.

8. Literatura

- Aoyama, I., (2010). *Cyberbullying: What are Psychological Profiles of Bullies, Victims and Bully-Victims?*. Doktorski rad. Baylor University: Department of Educational Psychology.
- Bauman, S. (2010). Cyberbullying in a rural intermediate school: An exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 30(6), 803-833.
- Baumeister, R., Bushman, B. i Campbell, K. (2000). Self-esteem, narcissism and aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism? *Current Directions in Psychological Science*, 9(1), 26-29.
- Brighi, A., Guarini, A., Melotti, G., Galli, S. i Genta, M. L. (2012). Predictors of victimisation across direct bullying, indirect bullying and cyberbullying. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 375-388.
- Buljan Flander, G. (2005). Nasilje među djecom. U Bilić, V. i sur., *Izbor tema za satove razrednih odjela* (str. 179-193). Zagreb: Naklada Ljevak.
- Burić, I., Macuka, I., Sorić, I. i Vulić-Prtorić, A. (2008). Samopoštovanje u ranoj adolescenciji: važnost uloge roditeljskog ponašanja i školskog dostignuća. *Društvena istraživanja*, 4-5(96-97), 887-906.
- Campfield, D.C. (2008). *Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims*. Doktorski rad. Missoula: The University of Montana, Department of Clinical Psychology.
- Cetin, B., Yaman, E. i Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers and Education*, 57, 2261-2271.
- Chang, F. C., Lee, C. M., Chiu, C. H., Hsi, W. Y., Huang, T. F. i Pan, Y. C. (2013). Relationship among cyberbullying, school bullying and mental health in Taiwanese adolescents. *Journal of School Health*, 86 (3), 62-454.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: W. H. Freeman i company.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
- Đuraković, S. J. (2012). *Nasilje preko Interneta*. Neobjavljeni diplomski rad. Osijek: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Egan, S. K. i Perry, D. G. (1998). Does low self-regard invite victimization? *Developmental psychology*, 32(2), 299-309.

- Glavina, E. i Keresteš, G. (2007). Anksioznost i depresivnost kao korelati sociometrijskog statusa u grupi vršnjaka. *Suvremena psihologija* 10 (1), 7-21.
- Guarini, A., Passini, S., Melotti, G. i Brighi, A. (2012). Risk and protective factors on perpetration of culling and cyberbullying. https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/5887/1/studia_eduk_23_s_33-56.pdf
- Hanižjar, H. (2010). *Nasilje u školi i putem elektroničkih medija*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Hemphill, S. A., Kotevski, A., Tollit, M., Smith, R., Herrenkohl, T. I., Toumbourou, J. W. i Catalano, R. F. (2012). Longitudinal Predictors of Cyber and Traditional Bullying Perpetration in Australian Secondary School Students, *Journal Of Adolescents Health* (in press).
- Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80, 614-621.
- Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2012). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth Adolescence*, 12, 4-9902.
- Hinduja, S., i Patchin, J. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 1-29.
- Hrabri telefon (2008). *Istraživanje o iskustvima djece prilikom korištenja Interneta i modernih tehnologija*. <http://www.hrabritelefon.hr/>
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S. i Kardeliene, L. (2008). Association between school bullying and psychosocial factors. *Journal od social behavior and personality*, 2, 145-162.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac-Jagodić, G. i Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija upitnika roditeljskog ponašanja, *Suvremena psihologija*, 15(1), 23-42.
- Knezović, D. (2006). *Percipirano roditeljsko ponašanje i različiti aspekti agresivnog ponašanja djece osnovnoškolske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in High Schools: A Study of Students' Behaviour and Beliefs about This New Phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma*, 19(4), 372-392.

- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behaviour*, 23, 1777-1791.
- Low, S. i Espelage, D. (2013). Differentiating cyber bullying perpetration from non-physical bullying: Commonalities across race, individual and family predictors. *Psychology of Violence*, 3(1), 39-52.
- Majvald Bjedov, I. (2011). *Međuvršnjačko nasilje i depresivnost u djece osnovnoškolske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Mavar, M. (1991). *Ispitivanje razine depresije i anksioznosti kod alkoholičara i nealkoholičara u funkciji kompleksnog liječenja*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- McDermott, M. (2012). *The relationship between cyberbullying and depression in adolescents*. Neobjavljeni magistarski rad. Illinois: Eastern Illinois University, Department of School Psychology.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholtz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. i Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviors and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129-142.
- Olenik-Shemesh, D., Heiman, T. i Eden, S. (2012). Cyberbullying victimisation in adolescence: relationship with loneliness and depressive mood. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 361-374.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi. Što znamo i možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2013). *Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode na Internetu i Facebooku*. <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/rijec-ravnateljice/nase-istrazivanje-koliko-vremena-i-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu-i-facebooku/>
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2005). *Nasilje preko Interneta-cyberbullying*. <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>
- Raskauskas, J. i Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Rosen, L. D., Cheever, N. A. i Carrier, L. M. (2008). The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior, *Jurnal of Applied Developmental Psychology*, 29, 459-471.

- Sahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34, 834-837.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L. i Lagerspetz, K. M. (1999). Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1268-1278.
- Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 497-526.
- Slonje, R. i Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. i Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondaryschool pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Sticca, F. i Perren, S. (2013). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 739-750.
- Šimić, N. (2004). *Doprinos istraživanju pojavnosti nasilja među djecom u školi*. Neobjavljeni diplomski rad: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Šincek, D. i Ajduković, M. (2012). Doprinos percepcije roditeljskog ponašanja, rizičnosti braće/sestara i vršnjaka te internaliziranih problema društveno neprihvatljivom ponašanju mladića, *Psihologijske teme*, 1, 1-28.
- Third, A., Spry, D. i Locke, K. (2013). *Enhancing parents' knowledge and practice of online safety: A research report on an intergenerational 'Living Lab' experiment*. file:///C:/Users/Sara/Downloads/Report_Enhancing_parents_knowledge_and_practice_of_online_safety_Feb2013_v2_1_.pdf
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behaviour*, 26, 277-287.
- Unicef (2010). *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima*. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf
- Vulić- Prtorić, A.(2004). *Depresivnost u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Wang, J., Nansel, T. R. i Iannotti, R. J. (2011). Cyber and traditional bullying: differential association with depression. *Journal of Adolescent Health*, 48(4), 7-415.

- Wang, J., Iannotti, R. J. i Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational and cyber, *Journal of Adolescent Health, 45*, 75-368.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. Champaign, Illinois: Research Press.
- Wild, L. G., Fisher, A. J., Bhana, A. i Carl, L. (2004). Associations among adolescent risk behaviours and self-esteem in six domains. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1454-1467.
- Williams, K. R. i Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of Internet bullying, *Journal of Adolescent Health, 41*, 14-21.
- Vejmelka, L. i Rajter, M. (2013). Prediktori počinjenog i doživljenog nasilja među djecom u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada, 20*(2), 241-267.
- Yang, S. J., Stewart, R., Kim, J. M., Kim, A. W., Shin, I. S., Dewey, M. E., Maskey, S. i Yoon, J. S. (2013). Differences in predictors of traditional and cyberbullying: A 2-year longitudinal study in Korean school children. *European child and adolescent psychiatry, 22*, 309-318.
- Ybarra, M. L. i Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use and personal characteristics, *Journal of Adolescence, 27*, 319-336.
- Ybarra, M. L. i Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use and personal characteristics, *Journal of Adolescence, 27*, 319-336.
- Zung, W. W. (1965). A self-rating depression scale, *Archives of General Psychiatry, 12*, 63-70.